

32e JAARGANG nr. 3 - winter 2011

VAN ZOYS

TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING
"SOEST - SOESTERBERG"

Historische Vereniging Soest - Soesterberg

Opgericht 8 mei 1980

Bestuur:

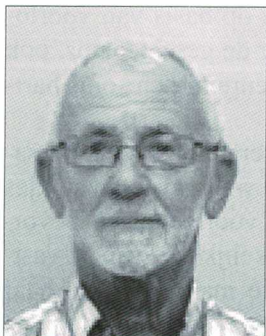
Voorzitter	:	Wim de Kam a.i.,	Emmalaan 3 wpdekam@ziggo.nl	035-5880048
Secretaris	:	Wim Peters a.i	p.a. Steenhoffstraat 46 info@hvsoest.nl	035-6017790
Penningmeester	:	Patrick Kuijpers,	Nassaulaan 8 pkuijpers@12move.nl	035-6013060
Overige leden	:	Ton Hartman,	Birkstraat 109 ton.hartman@telfort.nl	035-6025031
		Mevr.Hanneke Roskam,	Disselboom 58 hanneke@roskam.nu	035-6018750
		Frans Stokhof de Jong,	Korte Kerkstraat 1 stokhof-dejong@planet.nl	035-6090833
		Chris Uyland,	van Lenneplaan 5c cuyland@xs4all.nl	035-6013639

INHOUDSOPGAVE WINTERNUMMER 2011

pag.

1	Van de voorzitter	1
2	Veerponten bij de Melmen	2
3	Onderzoek naar de bestuurlijke elite van Soest rond 1850; deel 2	4
4	Wie was DAT	14
5	Bespiegelingen over de familie Hilhorst aan de hand van de familiewapens	18
6	Magazijn "De Birt"	26

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg

Geschiedenis: een basis voor voorlopige kennis en mildheid

Geschiedenis, je kunt er niet omheen!. Iedereen houdt zich ermee bezig en wordt er mee geconfronteerd. Vaak vindt dat min of meer onbewust plaats en ogenschijnlijk passief. Het begint al in de kindertijd. Een flink aantal mensen is er echter ook bewust in geïnteresseerd en soms ook actief mee bezig. Mensen willen graag hun wortels kennen om mede met behulp van de kennis daarover de kennis over zichzelf te vergroten. Wie ben ik? Waar kom ik vandaan? Het antwoord op die vragen bepaalt mede de identiteit. De interesse in dat soort vragen en antwoorden verklaart mede de belangstelling voor t.v. programma's als 'Spoorloos' en 'DNA. onbekend'. Ook de belangstelling voor genealogie die nogal wat mensen hebben houdt daarmee verband.

De persoonlijke – en familiegeschiedenis kan echter niet los worden gezien van ontwikkelingen in de

samenleving (scholing, werk, gezins-samenstelling, huisvesting, communicatievormen enz.). We worden niet alleen door onze genen bepaald maar ook door de cultuur in de tijd van ons leven gevormd. Kennis van de geschiedenis van de ontwikkelingen in een bredere context is dan ook noodzakelijk. Hoe verkrijgen we die kennis? De term 'geschiedenis' slaat niet alleen op voorbijgegangene gebeurtenissen (historische processen) maar duidt ook aan de vastgelegde weergave van die gebeurtenissen. Die vastlegging vormt een **voorlopige** basis voor onze kennis. Die voorlopigheid van de kennis moet worden benadrukt omdat de gebeurtenissen die voorbij gegaan zijn zelden éénduidig zijn en de weergave ook zelden 100% neutraal is. De weergave en de interpretatie van gebeurtenissen is dan ook een proces dat niet eindigt en vormt een geschiedenis op zich. Dat voorbijgegangene gebeurtenis-

sen vanuit verschillend gezichtspunt worden weergegeven en uitgelegd zowel direct daarna als door het tijdsverloop kan als een verrijking van onze kennis en ervaring worden beschouwd. Het kan ons behoeden voor al te absolute meningen en overtuigingen op basis van de geschiedenis en wellicht tot enige mildheid stemmen. Nu lijkt aandacht voor nuances op dit moment niet zo geliefd in de huidige samenleving waarin vaak de roep om duidelijkheid is te horen en stevige taal lijkt aan te slaan. Wellicht echter dat in de periode rond Kerst en de jaarwisseling, wanneer terug wordt gekeken op voorbijgegangene gebeurtenissen en vooruit wordt geblikt op mogelijke toekomstige gebeurtenissen, er reflecterend ruimte kan ontstaan voor mild-

heid en nuances op basis van voorlopige kennis over de geschiedenis, ook al waren de gebeurtenissen soms hartverscheurend.

De historische vereniging wil door samenwerking de weergave van stukjes verleden blijven voortzetten en bevorderen de toegankelijkheid van de vastlegging. Op die manier wil ze haar steentje aan het steeds veranderende en uitbreidende huis van de geschiedenis van Soest bijdragen. Het bestuur wenst u in ieder geval tot mildheid stemmende kerstdagen en jaarwisseling toe, alsmede veel welzijn in 2012.

De voorzitter

Wim de Kam

Veerponten bij de Melmen

Ton Hartman

Onderlaast was een van de veerponten weer zijdelings in het nieuws, de zoon van de laatste veerbaas van de Kleine Melm was overleden. Maar op de omslag van dit tijdschrift ziet u de pont van de Grote Melm onder winterse omstandigheden liggen. Over deze beide veerponten is het mogelijk om een pakkend artikel te schrijven, in de archieven van o.a. Soest valt er nog

genoeg te vinden. Maar is een groot verhaal over deze veerponten wel gerechtvaardigd, eigenlijk waren deze beide verbindingen voor Soest van marginaal belang. Want de overkant – zoals Drs. P. zo treffend zong over de andere kant – was niet meer dan agrarisch gebied.

Kleine Melm

Met het overlijden van Willem van den Heuvel jr. is er een voorlopig einde gekomen aan de bemoeienissen van verschillende families Van den Heuvel met de Kleine Melm. In het boek "Soest in de zeventiende en achttiende eeuw" van Gérard Derks en Mieke Heurneman maakten we al kennis met juffrouw Jacoba Victoria Bartholotti van den Heuvel. Zij zorgde voor de herbouw van het veerhuis wat waarschijnlijk in 1672 verwoest was door de Fransen. Daarvoor kreeg ze vrijstelling van een soort gemeentelijke belastingen en deze akte is in verschillende historische boekjes over Soest terechtgekomen. Ook wist ze het onderhoud van de kade langs de

Eem af te wentelen omdat het gebruikt werd als jaagpad¹.

Het jaagpad is een pad waarover de jagers lopen – soms met paard maar ook alleen met man- of vrouwkracht – die het schip trekken. Sinds het motorschip zijn intrede deed had het jaagpad geen functie meer. 'Snuif' (de toepasselijke bijnaam van Willem van den Heuvel 1933-2011) gebruikte het voor zijn hobby, de jacht. Tijdens het observeren is hij getroffen door hartfalen en vertrokken – kind noch kraai nalatend – naar de altijd frisgroene 'eeuwige jachtvelden'.

¹ Margriet Mijnsen-Dutilh, "Een Vallei Vol Water", Utrecht 2011

Kleine Melm - collectie J.H. Entrop

“Zoo niet belemmerende dan toch volstrekt nutteloos”

Onderzoek naar de bestuurlijke elite van Soest rond 1850

Mieke Heurneman

Deel 2

Het eerste deel van dit artikel is verschenen in het vorige nummer van Van Zoys tot Soest. Daarin wordt een korte terugblik gegeven op de samenstelling van de Soester gemeenteraad tussen 1813 en 1850. Verder komen daarin het aftreden van burgemeester Gerrit van Steijn van Hensbroek en de aanstelling van Pieter Gallenkamp Pels als zijn opvolger aan de orde. Kort na zijn aanstelling raakten Gallenkamp Pels en zijn broer, die burgemeester van Wijk bij Duurstede was, in opspraak door een anoniem, maar door hen geschreven, pamflet waarin zij zich kritisch hadden uitgelaten over de kort daarvoor gehouden Statenverkiezingen.

Gemeenteraadsverkiezingen in 1851

Na de invoering van de Gemeentewet in 1851 werden overal gemeenteraadsverkiezingen gehouden, waarbij de stemgerechtigden direct hun vertegenwoordigers konden kiezen. In augustus werd op basis van de belastinggegevens de lijst van kiezers opgesteld. In Soest mochten alle mannen die meer dan 12 gulden belasting¹ betaalden, stemmen. Dat waren er 122. Voorheen had de census om te mogen stemmen gelegen op veertig gulden belasting, waarbij het patentrecht niet meetelde, zodat er nu meer mensen mochten stemmen. Beide assessoren werden als stemopnemers aangesteld. Op de dag van de verkiezingen, 9 september 1851, kwam de oude gemeenteraad nog bijeen. De burgemeester vroeg zich hardop af of de gemeenteraad zichzelf nu moest ontbinden. Maar de raad antwoordde ontkennend: zolang er nog geen nieuwe raadsleden waren aangesteld dienden zij op hun posten te blijven. Het dorp mocht niet zonder bestuur komen te zitten.

Er moesten zeven nieuwe leden voor de gemeenteraad worden gekozen. De volgende dag werden bij het openen van de stembus 97 stembriefjes aangetroffen. De opkomst was 79,5%. Die was wat hoger dan het gemiddelde in de provincie Utrecht van 71%². Eén briefje was niet verzegeld en dus ongeldig, zodat er 96 geldige stembriefjes overbleven. De uitslag was als volgt:

H. Fluijt	72	H. van Maaren	5
A. van den Hoed	65	J. Veenendaal	4
P. van den Bremer	59	L.A. Hoebink	2
T. Kok	56	P. van den Burg	2
W. Smits	56	W. Pen	2
T. Smorenburg	49	J.P. Schouten (Middelwijk)	2
J.P. Schouten (Korteind)	46	Corn. Thone Logtensteijn	1
T. Kuijer	45	P. Stoutenburg	1
R. Hilhorst	43	Corn. Wouterze Logtensteijn	1
J.A. Staal	37	Hannes Kok	1
Anth. van 't Klooster	36	T. Muts	1
P. Gallenkamp Pels	36	F. Kuijper	1
M.F. Alewijn	29	G.K. Falck	1
Jan C. Kok	7	P. van der Pol	1
G. Ubbink	5	P. van Hofslot	1

Het getal der geldige uitgebragte stemmen is mitsdien geweest *Lezen negentig.*

Van dit getal zijn uitgebragt op

H. Fluijt, Twee en Zeventig / 72 /
A. van den Hoed, Vijfen Leesteg / 65 /
P. van den Bremer, Negen en Diftig / 59 /
T. Kok, Lezen vijftig / 56 /
W. Smits, Lezen vijftig / 56 /
T. Smorenburg, Negen en veertig / 49 /
J. P. Schouten, (Korteind) Lezen veertig / 46 /
T. Kuijer, vijfen veertig / 45 /
R. Hilhorst, Drie en veertig / 43 /
J. A. Staal, Lezen en derstg. / 37 /
Anth. van 't Klooster, Lezen derstg. / 36 /
P. Gallenkamp Pels, Lezen derstg. / 36 /
M. F. Alewijn, Negen en twintig / 29 /
Jan C. Kok, Lezen / 7 /

Gedeelte van de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen in Soest op 9 september 1851.

(GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 545.)

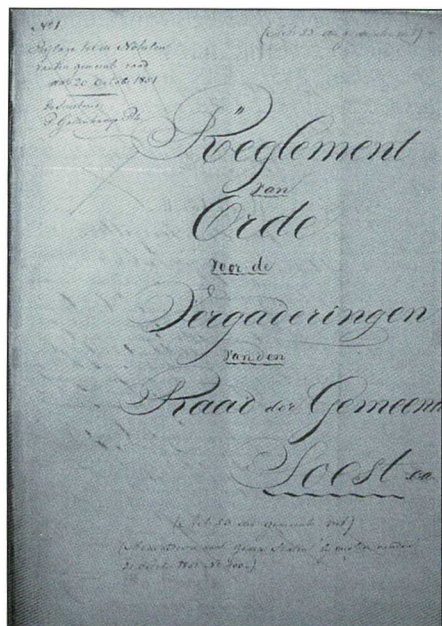
In de uitslag valt de cesuur tussen de nummers 13 (M.F. Alewijn) en 14 (Jan C. Kok) op. Hier lag een vrij scherpe grens tussen mensen die veel en mensen die weinig stemmen kregen. Tot degenen die veel stemmen vergaarden, behoorde ook burgemeester Gallenkamp Pels met 36 stemmen. Kandidaten uit de onderste regionen konden bij latere verkiezingen echter wel opklimmen. Zo werd Cornelis Wouterze Logtensteijn, die nu slechts één stem behaalde, in 1861 in de gemeenteraad gekozen.

In totaal werden er 667 stemmen uitgebracht. Dat betekent 6,95 stemmen per stemgerechtigde. Iedereen kon zeven namen invullen (zoveel personen als nodig waren om de gemeenteraad te vormen), maar niet iedereen deed dat klaarblijkelijk. Anders zouden er vijf stemmen méér zijn uitgebracht: $96 \times 7 = 672$. Om gekozen te worden was een absolute meerderheid van stemmen nodig, dus minimaal 49 stemmen. Dat betekent met bovenstaande uitslag dus dat de zes personen met de meeste stemmen meteen als raadslid werden gekozen. Voor het zevende lid moesten nieuwe verkiezingen worden uitgeschreven, die gingen tussen de twee volgende personen, die net geen absolute meerderheid hadden behaald: Jan Peterse Schouten van het Korte Eind (raadslid sinds 1838 en assessor sinds 1848) en Theunis Kuijer (raadslid sinds 1848). Op 23 september brachten opnieuw 86 mensen hun stem uit op één van deze twee. Eén stembriefje was ongeldig omdat daarop een andere naam was ingevuld dan de twee te kiezen personen. Deze kiezer had óf de procedure niet goed begrepen óf een proteststem uitgebracht op iemand anders. Welke naam hier ingevuld was, is niet bekend. De uitslag betekende een nipte overwinning voor Theunis Kuijer met 43 tegen 42 stemmen. Hiermee was de nieuwe gemeenteraad dus compleet.

Een nieuwe gemeenteraad

Op 4 oktober 1851 kwam de oude raad voor het laatst bijeen. De verkiezingen waren inmiddels achter de rug. Burgemeester Gallenkamp Pels bracht de verrichtingen van de raad in de afgelopen jaren in herinnering en besloot zijn rede met een dankbetuiging aan de raadsleden voor hun betoonde ijver en belangstelling in de behartiging van de gemeentelijke belangen en voor de welwillende medewerking en ondersteuning die hij van hen ondervonden had.³ Op 6 oktober kwam de nieuwe gekozen gemeenteraad voor het eerst bijeen, bestaande uit de leden:

Naam	Leeftijd in 1851	Jaar van aantreden	Beroep	Gods- dienst
Hendrik Fluijt	39	1843	timmerman	HV
Arie van den Hoed	55	1846	landbouwer	RK
Peter van den Breemer	60	1843	landbouwer	RK
Theunis Kok	49	1851	landbouwer	RK
Willem Smits	42	1851	molenaar	HV
Theunis Smorenburg	60	1851	bakker, winkelier	RK
Theunis Kuijer	35	1848	landbouwer	RK

Reglement van orde voor de vergaderingen van den Raad der Gemeente Soest, Bijlage tot de notulen van den gemeenteraad dd 20 oktober 1851. (GAS, Archief gemeentebe-stuur Soest 1812-1928, inv.nr. 39)

en Eemnes. In Soest hadden katholieken altijd al een belangrijk aandeel gehad in het lokale bestuur. Daaraan veranderde nu niet veel.

Geloofsbriefen

Van elk kandidaat-raadslid moesten op 6 oktober de geloofsbriefen worden onderzocht. Iedereen had daartoe de volgende documenten ingeleverd: een afschrift op naam van het proces-verbaal met de verkiezingsuitslag, een uittreksel uit het doopregister van de rooms-katholieke of de hervormde kerk, een door de burgemeester opgesteld certificaat waarin stond dat de betreffende persoon het afgelopen jaar in Soest had gewoond, een door de kandidaat ondertekende verklaring dat hij geen betrekkingen had die onverenigbaar waren met het lidmaatschap van de gemeenteraad, zoals bestuursfuncties op hoger niveau, als gemeenteambtenaar (behalve burgemeester of secretaris), geestelijke of bedienaar der godsdienst, onderwijzer of krijgsman.⁵ Tijdens de bespreking van de geloofsbriefen verliet de betrokkene steeds de ruimte. Alle geloofsbriefen werden “in behoorlijke orde” bevonden, hoewel bij Theunis Kok en Theunis Kuijer de voornamen op de geboorteakte (Anthonius) niet overeenkwamen met die in het proces-verbaal van

Van de zeven raadsleden hadden er vier voorheen ook in de gemeenteraad gezeten: Hendrik Fluijt, Arie van den Hoed, Peter van den Breemer en Theunis Kuijer. Nieuwe gezichten in de raad waren Theunis Kok, Willem Smits en Theunis Smorenburg. De drie personen uit de oude raad die niet terugkeerden waren: Jan Peterse Schouten (RK), Jan Anthonie Staal (hervormd) en Anthonie van Klooster (RK). Maar ze zaten er alle drie wel vlakbij: Jan Peterse Schouten kreeg in de eerste ronde 46 stemmen en verloor in de tweede ronde nipt van Theunis Kuijer. Jan Anthonie Staal en Anthonie van Klooster zaten daar vlak achter met respectievelijk 37 en 36 stemmen. Bijna de helft van de gemeenteraad werd dus vervangen. In veel andere plaatsen zorgden deze eerste gemeenteraadsverkiezingen nauwelijks voor veranderingen. Uitzonderingen waren de katholieke gebieden.⁴ Hiertoe behoorde ook Soest, hoewel hier van een echt radicale verandering geen sprake was zoals wel het geval was in bijvoorbeeld IJsselstein, Cothen

Moeizame samenwerking

Op 4 november 1851 stelde de gemeenteraad de jaarwedden van de verschillende gemeentelijke beambten vast:

Burgemeester	300 gulden
Secretaris	180 gulden
Wethouders	30 gulden
Ontvanger	110 gulden
Presentiegeld raadsleden	10 gulden

De burgemeester had zich als belanghebbende tijdens deze bespreking uit de vergadering teruggetrokken. Hij was het naderhand niet eens met de vastgestelde bedragen en vond de beloning voor de burgemeester, de secretaris en de ontvanger veel te laag. Hierover stuurde hij, achter de rug van de raad om, op 7 november een brief aan Gedeputeerde Staten. Hieruit blijkt duidelijk hoe hij over zijn raadsleden dacht:

“Van de 7 onlangs in functie getreden leden van de gemeenteraad behoren er 6 tot den landbouwende en 1 tot den handwerkstand: geen hunner is dus door zijne maatschappelijke positie eenigermate in de mogelijkheid zich ook maar een denkbeeld te vormen van den aard en omvang en het gewigt der administrative werkzaamheden aan de plaatselijke besturen opgedragen, ~~veelmin het Hoofd of den burgemeester daarin ook maar in het geringste bij te staan~~ zonder eenige voorafgegane opleiding ter naauwernood ~~hun naam~~ kunnende ~~schrijven~~ lezen en schrijven kan men ook niet verwachten dat ondervinding en oefening metertijd daarin bij dezelve verbetering zal te weeg brengen. Ze zijn den burgemeester, indien tot zijner functien zoo niet belemmerende dan toch volstrekt nutteloos en meenen genoeg gedaan te hebben wanneer zij, bij elke gelegenheid en dikwijls ten onregte op nuttige en noodzakelijke uitgaven, op bezuiniging aandringen. Natuurlijk laat het zich begrijpen dat zij, van dat standpunt niet in staat zijn en blijven om den omvang van het plaatselijk beheer te apprecieeren en het is mij uit hunne deliberationen te dezen wat betreft den ontvanger, want die over den burgemeester en secretaris heb ik niet bijgewoond, gebleken dat zij tot maatstaf van hunne beoordeling uitgingen van het dagloon, 60 à 70 cents per dag hetwelk hunne daghuurders gewoonlijk verdienen.”⁶

Hij benadrukte nog eens dat het hem niet om zijn eigen financieel gewin te doen was, want ook zonder beloning zou hij zijn functie blijven uitoefenen. Het salaris van de secretaris vond hij eveneens te laag om een ambtenaar een goed toekomstperspectief te kunnen bieden. Op dat moment was er bovendien in Soest ook niemand te vinden die hiervoor geschikt was. Tegen wil en dank bekleedde Gallenkamp Pels daarom ook de functie van secretaris, hoewel dat gecombineerd met zijn burgemeesterschap eigenlijk te veel bureauwerk opleverde.

Ook de beloning voor de gemeenteontvanger vond hij te laag. Deze functie was in het verleden door een voor deze post incapabele bakker uitgeoefend. Bij zijn aantreden had Gallenkamp Pels een rommeltje aangetroffen. Gelukkig was er nu een bekwame gemeenteontvanger, maar als het aan de raad had gelegen, had ze voor minder geld weer een ongeschikt persoon benoemd. Tevergeefs had de burgemeester geprobeerd om het loon van de gemeenteontvanger tenminste terug te brengen op de 130 gulden die de bakker hiermee had verdiend, maar dat had de raad tegengehouden. Gallenkamp Pels eindigde zijn brief met de opmerking dat hij blij was dat de Gemeentewet de definitieve regeling van de jaarwedden niet overliet aan "het bekrompen oordeel en schatting van sommige vooral plattelandsgemeenteraden" en hij vertrouwde erop dat Gedeputeerde Staten zijn bedenkingen in overweging zouden nemen.

- Voormalige gemeentehuis, Eemstraat 2. In 1828 kocht de gemeente Soest dit pand van timmerman G. Ubbink. (GAS,fotoarchief)

Latere gemeenteraadsverkiezingen

In Soest bedroeg in 1852 het aantal kiezers voor de gemeenteraad 122 en voor Provinciale Staten en Tweede Kamer 84. In het eerste geval lag de census op 12 gulden en in het tweede op 24 gulden. Deze aantallen stemgerechtigden waren enigszins vergelijkbaar met die in Utrechtse plaatsen als Loosdrecht (152 en 84), Mijdrecht (114 en 78), Rhenen (109 en 63), Veenendaal (106 en 69) en Zeist (110 en 79). Veel meer kiezers hadden

uiteraard de steden Utrecht (1918 en 1235) en Amersfoort (554 en 382). Er waren 27 gemeenten in de provincie Utrecht die minder dan 25 kiezers telden. Hier was het aantal stemgerechtigden te klein om raadsverkiezingen te kunnen houden. Voor hen bleven de oude bepalingen gelden. Het kleinste aantal had Rijnauwen met 4 kiezers voor beide censusniveaus.⁷ In totaal telde de provincie Utrecht 7060 kiezers voor de gemeenteraden en 4441 kiezers voor Provinciale Staten en Tweede Kamer. In 1855 waren die aantallen gestegen naar respectievelijk 7411 en 4625. Ook in Soest waren de aantallen stemgerechtigden toegenomen: 140 kiezers voor de gemeenteraad en 94 voor Provinciale Staten en Tweede Kamer.

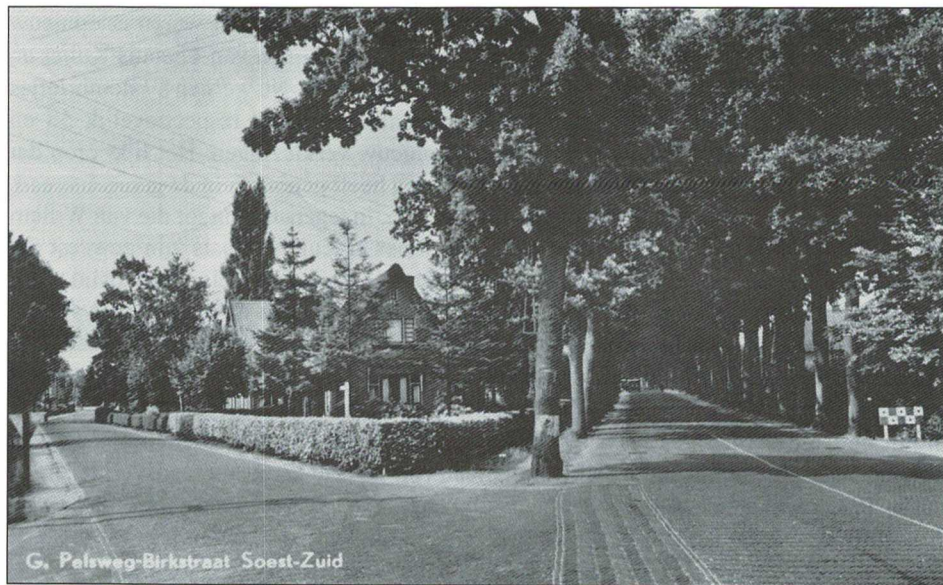
Aangezien elke twee jaar twee of drie gemeenteraadsleden moesten aftreden, vonden er minstens eens in de twee jaar gemeenteraadsverkiezingen plaats. Ook wanneer tussentijds een raadslid bedankte of overleed, werden er verkiezingen uitgeschreven. Zo kon het gebeuren dat er in één jaar verschillende malen gemeenteraadsverkiezingen plaatsvonden. In 1853 gebeurde dat zelfs drie keer. Eerst in april 1853, na het overlijden van Hendrik Fluijt. Er werden toen 74 stemmen uitgebracht. Jan Ravenhorst werd met een absolute meerderheid van 49 stemmen gekozen. Drie maanden later waren er opnieuw gemeenteraadsverkiezingen. Ditmaal omdat de zittingstermijnen van Theunis Kuijer en Willem Smits waren verstreken en zij volgens rooster aftraden. Nu werden 89 stembriefjes ingeleverd. Beide aftredende raadsleden werden herkozen met respectievelijk 58 en 57 stemmen. Weer drie weken later waren er opnieuw verkiezingen. Het lijkt erop dat Teunis Kuijer, die zojuist herkozen was, geen zitting heeft genomen in de gemeenteraad. Zijn geloofsbrieven werden ook niet meer besproken, in tegenstelling tot die van Willem Smits, die tegelijk met hem herkozen was. Het moet in Kuijers plaats zijn geweest dat bij de verkiezingen in augustus 1853 burgemeester Gallenkamp Pels tot raadslid werd gekozen. Hij kreeg 65 van de 113 stemmen. Hij had sindsdien in de raad niet slechts een adviserende rol (als burgemeester en voorzitter), maar ook een stem (als raadslid). Gezien de lage dunk die hij had van de rest van de raad, moet hij blij zijn geweest met deze verkiezing, omdat hijzelf nu ook meer invloed kon uitoefenen op de besluiten die in de raad werden genomen. Gallenkamp Pels had nu dus drie petten op: die van burgemeester, secretaris en raadslid. Opvallend aan de drie gemeenteraadsverkiezingen die in 1853 werden gehouden is dat het aantal stemmers per verkiezing toenam: van 74 naar 89 naar 113. Blijkbaar werden de Soesters niet verkiezingsmoe, in tegendeel.

Oude en nieuwe namen in het Soester bestuur

Wanneer we de namen van lokale bestuurders in Soest uit de periode vóór 1851 vergelijken met die erna, valt een verschil op. Aanvankelijk waren het vooral namen van de vanouds bekende Soester bestuurdersfamilies als Stalenhoef, Fluijt, Tesselhoff, Smits, Ramselaar, Kok, Logtesteyn, Ebbenhorst, Wantenaar, Schouten, Van 't Klooster, etc. die de kroon spanden. Daarnaast kwamen er op den duur ook enkele nieuwkomers in het dorpsbestuur, zoals de heer Dirk Sitter, Willem en Johannes van Maaren, Arie van den Hoed en Theunis Peterse Kuijer. Voor de periode na 1851 valt op dat er

verhoudingsgewijs veel nieuwe familienamen hun intrede doen in de gemeenteraad. Naast burgemeester Gallenkamp Pels zelf waren dat telgen van de families Ravenhorst, Van den Dijssel, Voskuilen, Muts, Veenendaal en Klooters. In sommige gevallen hadden zij al wel familiebanden met raadsleden. Zo hadden de schoonvaders van Barend van den Dijssel en van Petrus Voskuilen in de raad gezeten. Met het aantreden van Rijk Hilhorst in 1857 keerde een uit het verleden bekend bestuurdersgeslacht na lange tijd van afwezigheid weer terug in het dorpsbestuur.

Niet als de raadsleden moest ook de burgemeester om de zes jaar worden herbenoemd. In 1868 werd P. Gallenkamp Pels voor het laatst herbenoemd als burgemeester. In januari 1869 vroeg hij echter eervol ontslag aan als burgemeester. Een maand later behandelde de raad een verzoek van zijn echtgenote om eervol ontslag van haar man als secretaris. Er was een verklaring bij van dokter F.C. Kuiper waarin stond dat Gallenkamp Pels niet langer in staat was om deze functie uit te oefenen. Nog geen maand later overleed Pieter Gallenkamp Pels.

- Rechts de Birkstraat, met bomen omzoomd, en links de Gallenkamp Pelsweg (1923), genoemd naar P. Gallenkamp Pels, burgemeester van Soest van 1850 tot 1860. (GAS, fotonr. 0330.0075)

Conclusie

Soest kende in de periode voor 1850 een grote continuïteit wat betreft de samenstelling van de gemeenteraad. Na afloop van hun zittingstermijn werden raadsleden, op enkele uitzonderingen na, meestal herbenoemd. Totdat ze uiteindelijk zelf bedankten -vaak vanwege gezondheidsredenen of hoge leeftijd- of overleden. Met de komst van

burgemeester Gallenkamp Pels brak voor de Soester gemeenteraad een nieuw tijdperk aan. Eindelijk kreeg het vanouds katholieke Soest nu een katholieke burgemeester. Op veel terreinen trachtte hij meer orde te bewerkstelligen en het bestuur de professionaliseren. Gezien de in zijn ogen beperkte bestuurlijke capaciteiten van zijn raadsleden viel dat niet altijd mee.

Na de eerste gemeenteraadsverkiezingen die na het invoeren van de Gemeentewet in 1851 waren gehouden was bijna de helft van de Soester gemeenteraad vervangen. Dat betekende echter geen radicale verandering in de verhoudingen binnen de Soester gemeenteraad, want ook de drie nieuwe raadsleden waren afstammelingen van oude Soester bestuurdersfamilies. Net als voorheen bleven katholieke boerenfamilies overheersen in de gemeenteraad. In Soest waren de veranderingen dus in feite kleiner dan ze op het eerste gezicht leken. Op de langere termijn traden na 1851 wel meer nieuwkomers toe tot het lokale bestuur.

1 Hierbij ging het om het totaal aan grondbelasting, personele belasting en patentbelasting.

2 J.H. von Santen, 'Aristocratie en liberalisme', in: C. Dekker e.a. (red.), *Geschiedenis van de provincie Utrecht*. Vanaf 1780 (Utrecht 1997) 111-142, aldaar 136.

3 GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 22, 4-10-1851.

4 J.H. von Santen, 'Aristocratie en liberalisme', in: C. Dekker e.a. (red.), *Geschiedenis van de provincie Utrecht*. Vanaf 1780 (Utrecht 1997) 111-142, aldaar 136.

5 Deze met het raadslidmaatschap onverenigbare betrekkingen worden genoemd in artikel 23 van de Gemeentewet.

6 GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 231 (1851), nr. 418, 7-11-1851.

7 De genoemde aantallen zijn te vinden in: *Verslag van Gedeputeerde Staten aan de Provinciale Staten van Utrecht over de toestand der provincie, uitgebragt in de zomervergadering van 1852*, schema tussen p. 30 en 31.

Wie was Dat?

Ruim acht en twintig jaar na zijn overlijden wordt op de r.k. begraafplaats aan de Steenhoffstraat het graf geruimd van H.W. Dat, geboren op 18 oktober 1906 en overleden op 28 juni 1949. In een korte film van Hans Koekoek onder de titel "Was dat voor niets" ¹ wordt getracht het leven van de overledene te reconstrueren.

Mede aan de hand hiervan en met behulp van het gemeentearchief Soest heb ik getracht zijn korte leven in een bijdrage voor dit blad te vatten.

Wim Peters

Op de eenvoudige grafzerk, die vrijwel tegen de muur achter op het r.k. kerkhof tot in de zomer van 1977 daar heeft gestaan, zijn slechts de meest basale gegevens van de overledene aangebracht. De voorletters, de achternaam, de geboortedatum en de overlijdensdatum.

Eerst uit het overlijdensbericht blijkt dat het gaat om Henri Willem Dat, geboren in 's-Gravenhage, overleden in Amersfoort en begraven in Soest.

Wat is dat voor man en waarom is hij op het r.k. kerkhof in Soest begraven?

Hans Koekoek, de maker van het filmbeeld, maakt allereerst een afspraak met het bureau Bevolking van het gemeentehuis in Soest. Daar kan men hem vertellen, dat Henri gewoond heeft aan de Ossendamweg 6a en men kan hem ook de namen van zijn ouders geven. Verdere informatie zal hij moeten zoeken in 's-Gravenhage, de geboortestad van Henri of Harrie of Hein, zoals hij later ook genoemd wordt.

Omdat de burgerlijke stand gegevens van zijn broers en zus

38

Nr. 147. Heden vijf juli _____ negentienhonderd negen en veertig.

Verklaart mij, ambtenaar van de burgerlijke stand van **Soest**:
 de gevolge ontvanging uitbreukel uit het Overlijdensregister
 van de gemeente Amersfoort van in de plaats van Soest
 overleden die overleden, dat op _____
 acht en twintig juni _____ deses jaars,
 to _____ uren _____ minuten.
 in deze gemeente is overleden te Amersfoort:
Dat, Henri Willem,
 oud twee en veertig jaar, geboren te 's-Graven-
 hage, bankwerker, wonende te Soest, ongetrouwd,
 zoon van Dat, Antonie en van van Groen-
 stijn, Rosina Theresia, beiden overleden.

Hij verklaart uit zijn wetenschap van dit overlijden kennis te dragen.

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet te overleggen.

Vanwesen

(nog) niet openbaar zijn valt niet te achterhalen hoe het gezin er werkelijk heeft uitgezien. Hier kan ik slechts vermelden dat Henri Willem – zoals hij in de geboorteakte is vermeld – het op één jongste kind is van Antonie Dat en Rosina Theresia Groenestijn. Het gezin Dat, waarvan de vader meubelmaker en later behanger is, woont eerst aan de Westlandstraat 41, verhuist naar de Hoefkade om tenslotte een woning te betrekken aan de Viandenkade in Den Haag. Een redelijk groot gezin van vijf jongens en één meisje. Drie kinderen overlijden op jonge leeftijd; drie jongens worden volwassen. Op 25 oktober 1908, bij de geboorte van het jongste kind, overlijdt Rosina, de moeder van Henri, in de leeftijd van 35 jaar. Henri is dan ongeveer twee jaar oud.²

Wat er daarna gebeurt is niet helemaal duidelijk, maar simpelweg kan worden gezegd dat zijn vader niet langer de verantwoordelijkheid kan of wil dragen. Hij vertrekt naar elders en laat de drie overgebleven kinderen aan hun lot over!

De Voogdijraad plaatst de drie jongens in het r.k. weeshuis Groenesteijn in Den Haag. (In 1977 rest van het gebouw alleen nog een enkele foto)

Uit het relaas van de beide broers in het beeldverhaal van 1977 is het daar niet echt een pretje. Er zijn strenge regels en afwijking ervan levert problemen op.

Als Henri 17 jaar oud is mag hij het tehuis verlaten.

De broeders van het weeshuis hebben werk voor hem geregeld in het Brabantse Liessel, een klein plaatsje in de buurt van Deurne. Hij kan daar aan de slag als bakkersleerling. Het lijkt er op, dat Henri hier een redelijk fijne tijd heeft. Hoewel er in 1977 nog weinig mensen zijn te vinden, die hem hebben gekend, spreken zij, over “hij werkte hier met groot plezier”. Tot zijn baas overlijdt.

Hij gaat dan werken bij “de Pint” (een plaatselijke bekende landbouwer met deze bijnaam).

Zijn gage: dertig gulden per jaar en de kost (en eens per jaar een paar nieuwe klompen). Henri voetbalde op zondagmiddag en was na afloop niet in staat om zijn vrienden op een afzakkertje te trakteren. Maar, zo vertelde enkele bekenden, men wist hoe het allemaal zat en nam gewoon zijn consumptie voor hun rekening. Hij was te sympathiek om dat niet te doen.

Een korte tijd heeft hij daarna gewerkt bij Weverij de Wit in Deurne. Dat is geen succes. Na een inwerkperiode wordt van hem verwacht, dat hij zelfstandig een weefgetouw kan bedienen. Dat lukt niet zo best. In die tijd is het wel zo, dat fouten op de wever worden verhaald. Een oud-collega vertelt dat hij soms bijna zijn gehele weekloon weer moest afstaan.

Opgegroeid in de wat beschermende omgeving kan hij niet tegen de druk van het zelfstandig presteren. Hij zoekt wat anders en kan in 1937 beginnen als een soort

2 Haags gemeentearchief

klusjesman bij het missiehuis van de zusters van de H. Geest in Baexem (Limburg). Voor zover men zich daar hem nog kan herinneren (we spreken 1977!) beschrijven zij hem als “een stille teruggetrokken, brave man”.

In 1939 is hij boerenknecht bij de paters in de buurt van Baexem. Hij krijgt daar 4,00 gulden per week met kost en inwoning.

(Zijn collega's krijgen 4,50 gulden, maar dat steekt Henri niet.) Hij lijkt gelukkig en ziet er op de getoonde foto's ook wel zo uit. De kloostertijd is waarschijnlijk zijn beste tijd geweest (gedienstig, loyaal en positief zijn woorden, die gebruikt worden) volgens zijn jongere broer.

Zoals op de bovenste verdieping van ons museum nog enkele kamertjes voor de zusters zijn te zien, zo zag ook het kamertje van Henri er uit toen hij voor de paters werkte.

Volgens zijn jongste broer heeft hij dan geen belangstelling “voor de meisjes”.

In de loop van 1942 wordt hij door de Duitsers naar een werkkamp gestuurd. Het lijkt niet mogelijk om na te gaan naar welk deel van Duitsland hij toen is overgebracht.

Echter kort na de bevrijding van Nederland komt hij bij zijn jongste broer, die in de buurt van Deurne is blijven wonen, aan. Hij kan in de buurt geen werk vinden en hij besluit naar de kanten van Soest te gaan.

Dat is toch niet zo willekeurig.

Zijn moeder is een dochter van Henri Christiaan Groenestijn (kleermaker) en Heintje Joël.³

Dat gezin kreeg vier kinderen t.w.

*Henri Cristiaan

(Den Haag 21 oktober 1872, barbier),

*Rosina Theresia

(Den Haag 16 oktober 1873),

*Leonard Willem

(Den Haag 18 januari 1875, smid) en

*Johannes Christiaan

(Den Haag 25 december 1884, kleermaker).

Johannes Christiaan (Jan) trouwt op 8 december 1912 te 's-Gravenhage met Jacoba Helena van Proosdij. Zij gaan in Soest wonen; eerst aan de Torenstraat (1c) en later aan de Ossendamweg 6b.⁴

3 Haags gemeentearchief

4 Gemeente-archief Soest

Jan is, zoals zijn vader, kleermaker van beroep en is een oom van Henri.

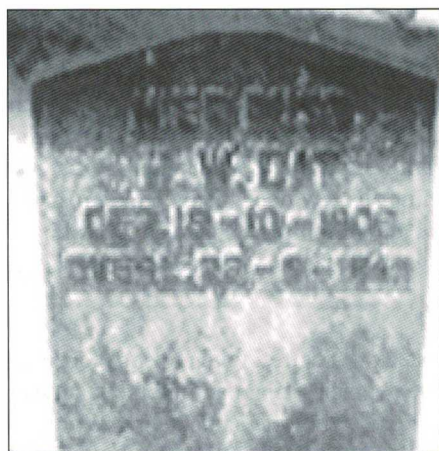
In 1977 is Jan niet meer in leven. Zijn schoonzoon vertelt in het filmverhaal dat hij Henri in 1946 aan een baan bij werkspoor heeft geholpen. Na een omscholingsperiode heeft Henri daar ruim drie jaar gewerkt.

Als hij tenslotte 41 jaar oud is ontmoet hij toch een vrouw. Hij wil zich wel verloveren, maar het gegeven dat ze niet rooms-katholiek was weerhoudt hem. Later trouwt ze met een andere man.

De dag na haar huwelijk in 1949 blijft hij ziek in bed liggen. De gewaarschuwde huisarts acht opname in de "oude" Lichtenberg noodzakelijk.

Zijn einde komt dan snel en overlijdt hij op 28 juni 1949: zijn begrafenis volgt op 2 juli.

Binnen familieverband wordt aangenomen, dat zijn verblijf in een van de werkkampen ongetwijfeld debet is geweest aan zijn ziekte en overlijden.

Tenslotte laat het filmpje⁵ zien hoe de laatste tastbare herinnering op de begraafplaats wordt verwijderd en de eerste werkzaamheden om het graf te ruimen beginnen.

Wie overkomt het dat er na onderzoek een filmpje van zijn leven wordt gemaakt. Een leven dat niet gemakkelijk is geweest. Vroeg de achternaam DAT om nader onderzoek?

Tenslotte is het niet onmogelijk gebleken een generatie van de familie Dat terug te gaan. Het zijn mensen, die allen uit Den Haag komen en daar gewoond hebben.

De vader van Henri (Antonie) is een zoon van

Antonie Dat, meubelmaker van beroep, die op 11 december 1868 trouwt met Helena Magtilda Anders.

Helena is in verwachting van haar eerste kind. Dat wordt geboren op 2 december 1868 en krijgt de namen Maria Antonie. Hun tweede dochter Helena Matilda wordt op 25 januari 1875 geboren en Antonie op 1 augustus 1877. Mogelijk zijn er in dat gezin nog meer kinderen geweest.

⁵ Afbeeldingen uit "Was dat voor niets"

Bespiegelingen over de familie Hilhorst aan de hand van de familiewapens

Reinier Hilhorst

Deel 4

In de vorige delen is de reeks wapens van de oude stam Hilhorst in kaart gebracht. Nu richten we de blik op het blazoen van Meijns Hilhorst en zijn nageslacht.

Queeste¹ naar Meijns Hilhorst

Alvorens over te gaan tot een heraldische beschouwing wil ik eerst de persoon *Meyns Hilhorst* (*ca 1445- † 1498) belichten. Hij is tenslotte de stamvader van verreweg de meeste 'hedendaagse' Hilhorsten.

Meijns, ook wel Clemens, is een raadselachtige figuur net zo raadselachtig als het opduiken van zijn naam. Het is niet bekend welke aangetrouwde familie de naam Meijns heeft binnengebracht. In ieder geval was die toen voor de familie Hilhorst absoluut een noviteit. Families uit de directe omgeving waar dezelfde naam ook voorkwam waren onder andere *Poyt* en *Vander Borch*. Met de naam Meijns werd een langdurige traditie ingeluid. Vergelijkbare voorbeelden van zo'n traditie zijn te vinden bij andere Eemlandse families zoals *Volken* bij de familie Both, *Roetert* bij de familie Schade en *Doys* bij de familie Van der Borch. Het zijn stuk voor stuk opvallende namen die later in onbruik zijn geraakt.

Veel reguliere bronnen laten ons nogal eens in de steek wat betreft feiten over het doen en laten van Meijns Hilhorst. En zo er al beschikbare gegevens zijn, dan ontbreekt het aan enige samenhang. In het archief van de bisschoppen is een korte aantekening te vinden waarin staat dat er op 18 september 1494 een zaak tegen Meijns liep², aangespannen door *Feyens* [Sofia] *Hilhorst*, zijn vermoedelijke zus. Hij mocht haar *ten naesten rechtsdage* van repliek dienen, maar zijn verweer voor het gerecht en de uitkomst van die zitting zijn helaas buiten de boeken gelaten.

Voor zover bekend bestaan er geen charters met zijn zegel. Er is reden om aan te nemen dat hij òf elders moet hebben gewoond òf dat zijn werkzaamheden niet te combineren waren met een functie in het lokale bestuur van Soest.

In stukken van de Paulusabdij figureert hij consequent zonder patroniem en staat daarenboven alleen vermeld als (belendend) eigenaar, nota bene dikwijls postuum. Van zijn handelend optreden is bij diezelfde Paulusabdij niets terug te vinden. Net

1 Oud- of Middelnederlands woord in de betekenis van 'onderzoek' of 'speurtocht'.

2 HUA, Archief Bisschoppen van Utrecht, Toegang 218-1, Inv.nr. 202-1, fo 352v.

als bij Rutger Rutgersz van Hilhorst kan de mogelijke verklaring hiervoor zijn dat hij hoofdzakelijk Eltense goederen bezat. En hier ligt een probleem; uitgerekend alle essentiële gegevens van de zes hoeven die het Sint-Vitusstift Elten in Soest in eigendom had lijken goeddeels verdwenen en moeten als verloren worden beschouwd. Ruwweg zo'n 20 procent van het totale leen- en tijnsgoederenbezit in en rond Soest kan hierdoor niet of nauwelijks inzichtelijk worden gemaakt en zal dus blijven voortbestaan als een onherstelbare blinde vlek³.

De landerijen die Meijns in bezit had, waaronder *De Beeck*, behoorden eertijds toe aan Gerrit Rutgersz van Hilhorst (ca 1390-ca 1464). Hoe Meijns aan dat bezit is gekomen weten we niet precies. Hiaten in de opeenvolging van gebruiksrechten op deze grond heeft de chronologie van eigenaren verstoord. De aansluiting naar Meijns' afstamming zal in eerste instantie gezocht moeten worden in de richting van Gerrit Rutgersz⁴. Hoewel minder voor de hand liggend, moeten we tevens rekening houden dat Meijns voortgekomen kan zijn uit een vrouwelijke twijg aan de Hilhorst-stam, maar dan wel met behoud van die familienaam.

Het antwoord op al deze vragen bevindt zich voorlopig nog in het labirynth van 'zekere vermoedens'.

Was Meijns Hilhorst in krijgsdienst en had hij mogelijk iets van doen met oorlogshandelingen tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten?

In de vijftiende eeuw werd het Sticht grotendeels beheerst door een burgeroorlog. Van de strijdende partijen waren, kort gezegd, de Kabeljauwen pro en de Hoeken contra de Bourgondische machthebbers. De scheidslijn tussen beide stromingen sneed soms dwars door families.

In de tweede helft van die eeuw concentreerde de oorlog zich rond de positie en op de persoon van de Utrechtse bisschop David van Bourgondië. De bisschop moest zich tijdens schermutselingen menigmaal terugtrekken op zijn kasteel Duurstede bij Wijk. Tussen 1481 en 1483 laaiden de geschillen hoog op. In mei 1483 kwam het tot een climax. De Hoeken pleegden een verrassingsaanval op de Domstad en namen daarbij de bisschop gevangen. Het verhaal gaat dat men hem in zijn hemd op een mestkar naar Amersfoort heeft vervoerd al waar hij tijdelijk binnen de muren van het Observantenklooster in hechtenis werd genomen. Later dat jaar nam Hertog Maximiliaan van Oostenrijk revanche. In een ultieme poging belegerde hij de stad Utrecht om de zetel aan de bisschop 'terug te kunnen geven' en daarmee de bourgondische invloedsfeer definitief

3 Enige, zij het spaarzame, informatie over Eltense hoeven in Soest is te vinden bij: D.Th. Enklaar, *Middeleeuwse Rechtsbronnen van Stad en Lande van Gooiland*, Utrecht 1932, pp. 446-449. Op p.447 staat een opgave van tijns uit de tweede helft 15^e eeuw voor de *Vlyckhauers hoeve te Soest int hoff, gheheten Goedehove, behoert nu Gherit Meyns alias Gherit Vieren* (...). Zie ook: D.Th. Enklaar, *Zestiende eeuwse wandelingen door Nederland*, Hilversum, 1934, pp. 13-31.

4 Jos G.M. Hilhorst geeft hiervan een uitgebreide uiteenzetting in zijn manuscript *De Soester familie Hilhorst en het goed van die naam*, Oegstgeest 2003.

te herstellen.

We weten van Meijns dat hij in 1479 in Utrecht is veroordeeld⁵: *want meyns hilhorst by nacht ende ontyde ondeuchelike hantieringe bedreven ende gedaen heeft*. De aanleiding en de exacte details van zijn vergrijp worden uit de tekst niet duidelijk. Het door hem gepleegde strafbare feit werd hoog opgenomen want hij kreeg een geldboete van maar liefst ‘30.000 steens’ opgelegd die binnen een maand tijd volledig betaald moest zijn. Verder mocht hij zich 10 jaar lang niet binnen de stadsmuren en de stadsvrijheid vertonen. Meijns moet een bemiddeld man zijn geweest, gezien de hoogte van de boete in combinatie met de korte betalingstermijn. Het ingevorderde geldbedrag was het equivalent van de kostprijs van de genoemde 30.000 stenen. Het stadsbestuur kon dat vervolgens investeren in de aanleg of het herstel van bijvoorbeeld de stadsmuur of bolwerken van Utrecht. Stenen waren in die tijd een luxe en dus vrij kostbaar.

Ondanks een vermeende schending in 1483 (!) van de gemaakte afspraak conform het vonnis van 1479, werd zijn verbanning in 1488 toch opgeheven⁶:

*Belieft bij den rade out ende nyewe dat mens hilhorst
weder binnen der stat zel moegen comen ende verbliven
des zel hij oervede doen in brieven gheen onstantaftige
zaken meer te bedriven ende dat hij om deser zaken zijns
uutwesens nyemant misdoen noch doen misdoen
en zel in gheenre wijs, oick zel hij bewijsinge
doen van betalingen der penningen die hem ofgesleten
waeren ende oft men bevijnden mochte dat hij plechtich [medeplichtig]
waer van den overval gesciet aen die stat in den jaere
lxxxiii [83] lestleden dat hij daervan te rechte staen zel*

Kennelijk was er enige verdenking op hem gerezen naar mogelijke betrokkenheid bij de overval op de stad in 1483 door Amersfoortse en Kleefse troepen. Die verdenking zal niet zo maar uit de lucht gegrepen zijn, maar klaarblijkelijk kregen zij de bewijsvoering niet rond. Maar, zo stelde men, mocht ooit blijken dat hij toch medeplichtig was dan zou hij alsnog terecht moeten staan.

Bij het onderzoek naar de levenswandel van Meijns Hilhorst hebben we ons tot nog toe tevreden moeten stellen met slechts zeer fragmentarische informatie. Van een samenhangend geheel is feitelijk (nog) geen sprake.

De verovering van Utrecht in 1483. Houtsnede, gemaakt in opdracht van Maximiliaan van Oostenrijk. Toegeschreven aan Hans Burgkmair (Graphische Sammlung Staatsgalerie Stuttgart)

5 HUA, Stadsarchief Raadsdagelijksboek, Toegangsnr. 701-1, Inv.nr. 13-11, f° 107r-v

6 Ibidem, Inv.nr. 13-14, f° 147v

Meijns Hilhorst, zijn nageslacht en de heraldiek

Meijns zal rond 1445 geboren zijn. Begin 1498 verscheen de eerste vermelding waaruit zijn overlijden bleek. Zijn weduwe was ene *Margriet*. Er zijn twee zonen bekend: ***Gerrit Meijnsz Hilhorst*** en ***Hubert Meijnsz Hilhorst***.

Meijns had bij Margriet zoon Gerrit maar alles wijst erop dat Hubert een aanmerkelijk oudere zoon was, zeer waarschijnlijk uit een eerder huwelijk. Uit welke familie de naam Hubert ontsproten is, daarop is nog geen antwoord gevonden; de familie Van der Borch

is niet ondenkbaar en moet zeker eens onderzocht worden⁷.

Gerrit is weliswaar een obligate naam maar zeer courant in de familie Hilhorst. Mocht Gerrit verwijzen naar grootvader van vaderszijde dan was Meijns' vader dus een Gerrit [Hilhorst?]. Desondanks kan de naam Gerrit ook verwijzen naar bijvoorbeeld de vader van Margriet, of zelfs naar een eerdere generatie.

Gerrit Meijnsz Hilhorst (na 1484-ca 1536⁸) was in 1502 nog onmondig, dus jonger dan achttien jaar, toen hij zijn erfdeel in de Morschenmaat in leen kreeg. Daarom moet hij na 1484 geboren zijn. Gerrit trouwde met *Alith Both Petersdr*. Uit hun huwelijk kennen we één zoon: Gerrit Hilhorst Gerritsz. Het ligt niet in de lijn der verwachting dat het zegel met het vrijkwartier uit 1520, van de in deel I genoemde schepen Gerrit Hilhorst, toebehoorde aan Gerrit Meijnsz.

Hubert Meijnsz Hilhorst I (ca 1475-ca 1533)

Hubert was gehuwd met *Barbara Henrick Rutgersdr de Beer*. Samen hadden zij drie zonen: *Meijns Hubertsz*, *Peter⁹ Hubertsz*, en *Rutger de Beer Hubert Hilhorstsz*. De broers hadden naast een buitenechtelijke zus, *Geertgen*, ook een volle zus wiens voornaam tot voor kort niet bekend was. Maar, hun gezin is talrijker geweest dan tot nu toe werd aangenomen. Uit nog niet nader te onthullen bronnen kwamen verrassende details naar boven. Het vraagstuk rond de naamloze dochter lijkt opgelost nu drie andere dochters plus hun partners aan het duister van de archieven zijn onttrokken! Het gaat om *Berbera*, *Rijckgen* en *Oetgen*. Rijst onmiddellijk de vraag: Is een van deze drie dochters misschien vernoemd naar de moeder van Hubert? Oetgen lijkt vooralsnog het meest in aanmerking te komen. Barbara ligt minder voor de hand vanwege de overeenkomst met de naam van haar moeder en Rijckgen moet vernoemd zijn naar overgrootmoeder *Rycolant Heynric Ghysbertsdr*, de echtgenote van Rutger Jacobsz de Beer.

Naar mijn weten heeft Hubert Meijnsz geen bestuursfunctie bekleed, althans niet in Soest. Dat betekent niet dat hij geen familiewapen heeft gevoerd, maar hiervan is geen tastbare bewijs gevonden.

Meijns Hubertsz Hilhorst (ca 1510-† 1548)

Meijns II was getrouwd met *Oetgen Cors Jansdr de Bruyn*. Hun gezin telde in ieder geval drie kinderen: *Hubert Meijnsz II*, *Cors Meijnsz* en *Barbara*.

7 Transcriptie Transportregisters Amersfoort (Dick van Wageningen), BNR 436-1, fo 250: *Jan Brant Reyersoan* [van der Borch, RH] *heeft getuget ende geseyt by synen ede dair toe gedaen* (...) *dat goet Ter Burch* (...) *dat hy dat gebruyct ende gehuert heeft van Jan Brant synen oem als momben van Hubert Meyns van der Burchs onmundige kynt*. [d.d. 27-01-1492]. De combinatie van de namen Hubert-Meijns komt in het Eemland sporadisch voor.

8 Jos G.M. Hilhorst, p.54

9 Peter zal vernoemd zijn naar zijn overgrootvader van moederszijde. Volgens zijn eigen verklaring voor het Hof van Utrecht, op 20-12-1583, was zijn overgrootmoeder, de vrouw van Henrick Rutgersz de Beer, Jutte Pijl [dochter van *Peter? Pijl*, RH]. Met dank aan Denis Verhoef.

Meijns Hubertsz bekleedde verschillende openbare functies. Hij was schout van Soest tussen 1541 en 1545.

Van zijn zegels zijn er enkele bewaard gebleven. Het exemplaar op de foto ziet er aan de onderzijde ietwat verformd uit. De schildvoet is vervormd en de onderste lelie is zichtbaar in de verdrukking gekomen. Het randschrift luidt: MINS HVBERTS Z. De letters N en Z zijn gespiegeld gesneden en de tweede S lijkt meer op een gekantelde W. In de obligate aanhef van de chartertekst wordt zijn naam voluit gespeld: *Meyns Hubert Hylhorst schout van wegen de Keyzerlijke Majesteit etc.*

Wat direct opvalt aan zijn wapen is dat we geen ruit of Andreaskruis aantreffen maar vijf schijfjes 3.2, vergezeld van twee lelies, één heraldisch linksboven en één [midden?] onder. Dergelijke schijfjes worden ook wel besanten genoemd. Volgens de meeste heraldische naslagwerken waren besanten van oorsprong Byzantijnse gouden munten, ten teken dat de wapendrager naar het Heilige Land was geweest.

Mochten deze besanten wijzen op een 'heraldische erfenis' die zijn oorsprong vindt bij grootvader Meijns Hilhorst dan kunnen ze misschien een belangrijke sleutel zijn tot meer inzicht in diens antecedenten?

zegel Meijns Hubertsz Hilhorst, 1542

(Archief Eemland, Archief Stichting Armen de Poth, BNR 100, Inv.nr. 1067)

Van Meijns Hubertsz' broer **Peter Hubertsz** (ca 1515-voor 1595), schepen en *geset* [plaatsvervangend] schout tussen 1570 en 1585, mag verondersteld worden dat hij gedurende zijn ambtsperiode heeft gezegeld. Echter, van zijn zegels is tot op heden niets teruggevonden.

Peter was getrouwd met *Hilletgen Gysbertsdr de Beer*. Hun gezin was talrijk.

Onlangs heb ik nieuwe gegevens over hen gevonden waaruit blijkt dat zij onroerend goed hebben gehad in Amersfoort. Mogelijk hebben ze daar ook enige jaren gewoond.

Rutger de Beer Hubert Hilhorts (ca 1525- ca 1587) was gehuwd met *Adriana Jansdr*. Zij hebben, naar het laat aanzien, geen kinderen nagelaten. Rutger heeft zich niet bemoeid met het plaatselijk bestuur en heeft waarschijnlijk nooit gezegeld.

Hubert Meijnsz Hilhorst II (1544-ca 1618).

Overal, op genealogische websites en in publicaties, wordt het geboortjaar van Hubert Meijnsz nog steeds vastgesteld op basis van ruwe schattingen. Die onzekerheid kan worden weggenomen door een notariële akte uit 1590 waarin staat dat hij toen 46 jaar oud

was¹⁰. Hubert was getrouwd met *Margriet Roetert Tonisdr Schade*. Voor zover bekend heeft maar één zoon de volwassen leeftijd bereikt. Deze zoon, *Meijns [III] Hubertsz*, zal na 1565 geboren zijn. Immers, zijn vader was toen amper 21 jaar oud. In 1573 werd Meijns III genoemd als onmondige oudste zoon.

Hubert was in de jaren tussen 1578 en 1602 afwisselend schepen, buurmeester, schout en regeerder van het *schuttersgilde* en leenman¹¹ van de Paulusabdij. Hij was enkele decennia lang misschien wel de invloedrijkste persoon in de bestuurlijke macht van Soest.

Het zoeken naar zegels van zijn hand heeft tot dusverre geen resultaat opgeleverd. Het blijft gissen of hij als bestuurder wel heeft gezegeld, want hoe moet de frase *ende soe den voorscreven hilhorst zijn segel nyet bij hem en hadde*¹² worden geïnterpreteerd? Beschikte hij überhaupt niet over een zegel, of was hij eenvoudig vergeten zijn zegelstempel mee te nemen naar de zitting? Hubert Meijnsz heeft daarentegen dikwijls diverse akten met zijn handtekening bekrachtigd. Mogelijk gaf hij, net zoals de beroemde generatie- en streekgenoot Johan van Oldenbarnevelt, de voorkeur aan de nieuwe trend: signeren.

Mocht hij desondanks een wapen hebben gevoerd dan zal dat ongetwijfeld veel gelijkenis hebben vertoond met dat van zijn jongere broer Cors Meijnsz.

Cors Meijnsz Hilhorst (1446¹³-na 1622) was de tweede zoon en getrouwd met *Fytgen Gijsbertsdr Craen*. Cors [Cornelis] was onder andere schepen tussen 1594 en 1622.

Er resteert nog slechts één zegel van hem maar dat is zonder meer een top-exemplaar. Het wapen is prachtig gesneden. De details in het zegel getuigen van verfijnd vakmanschap. Het wapen heeft de volgende kenmerken: Heraldisch rechtsboven vijf schijven 3.2 vergezeld van een linker **kwartierstreep** of **schildhoek**(?) beladen met een lelie en rechtsonder een lelie.

Opmerkelijk is de curieuze spelfout in het randschrift van het 'patroniem': MENYSE in plaats van Meynse!

zegel Cors Meijnsz van Hilhorst, 1594

(Archief Eemland, Archief Sint-Pieters en Bloklandsgasthuis, BNR 99, Inv.nr. 1302)

10 HUA, Notarieel Archief, Toegang 34, U003a007.

11 HUA, Sint-Paulusabdij Toegang 85-1 Inv.nr 35 [Pau 35], Kopieboek p.157v-158 hubert meijnsz *onse leenman hiertoe van ons specialicken gecommiteert*, A° 1582.

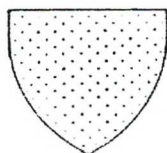
12 Pau 37 fo 75: hubert meijnsz hilhorst als gesubstitueert schout, A° 1596.

13 U006a003 akte 10 november 1620: Cors Meijnss Hilhorst oud 74 jaar. Met dank aan Denis Verhoef.

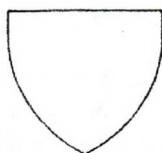
Alle individuele wapens van leden van de familie Hilhorst, voor zover bekend, zijn nu behandeld. Daarbij is gekozen voor een eenvoudige opzet: het beschrijven van het schild met de emblemen en het randschrift. Het kleurgebruik is bewust buiten beschouwing gelaten. Toch zijn kleuren onmisbare bestanddelen van een wapen. Sterker, een wapen heeft a priori kleuren.

De heraldiek kent oorspronkelijk vier hoofdkleuren: rood, blauw, groen en zwart. Een 'vijfde' heraldische kleur paars, beter purper, komt in Nederlandse wapens zelden voor. Naast de kleuren zijn er twee metalen, goud en zilver, die in veel gevallen worden weergegeven door respectievelijk geel en wit, soms grijs.

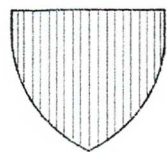
In de heraldiek geldt de regel dat nooit kleur op kleur of metaal op metaal mag worden gebruikt. Door metaal met een kleur af te wisselen, anders gezegd, blinkend met dof komt de figuur op het schild beter tot zijn recht. Dat betekent dat een gekleurd stuk op een metaal veld behoort te staan of andersom. In de beschrijving van een wapen van Aernt Hilhorst uit 1468 door de heraldicus Steenkamp wordt gesproken van rode lelies op een veld van zilver met een vrijkwartier van zwart met daarop een gouden schuinkruis. Bij 'ongekleurde' afbeeldingen van bijvoorbeeld zegelstempels zijn de kleuren soms af te leiden uit een structuur van aangebrachte lijnen en/of puntjes.

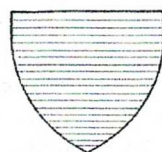
Goud

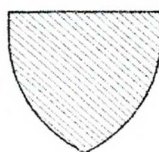
Zilver

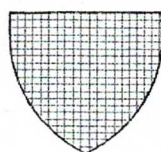
Rood

Blauw

Groen

Zwart

Voor het implementeren van zo'n 'kleurensysteem' moet de zegelsnijder over de vereiste kennis en vaardigheid hebben beschikt. Zo er al sprake is van een kleurensysteem dan staat of valt de effectiviteit daarvan met de kwaliteit van de wasafdruk. In ons geval ontbraken die essentiële voorwaarden om de kleuren te kunnen determineren.

In het volgende nummer van Van Zoys tot Soest wordt dit artikel over de familiewapens Hilhorst afgesloten.

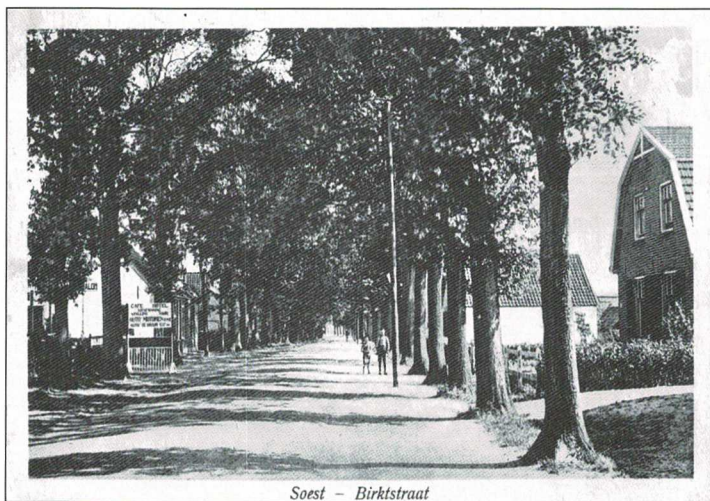
Magazijn “DE BIRKT”

Wim Peters

Op 11 juli 1918 treden de echtelieden Willem Jacob Groot en Gijsberta Cornelia Knecht in Schoorl in het huwelijk.

Bij zijn huwelijk is Willem koopman.

Het gezin gaat aan het einde van 1922 in Soest wonen en start Magazijn “De Birk”, naast café “Du Passage” aan de Birkstraat. Iets meer dan een jaar later wordt de winkel volledig door brand verwoest. Het betekende het einde van de boek- en kunsthandel annex drogisterij.

Een prentbriefkaart¹ waarop een doorkijkje over de Birkstraat in 1922. De straat is volop met bomen omzoomd. We kijken in de richting van Amersfoort. Links, geheel vooraan, staat het bord van Café Hotel Pension “Du Passage”.

Birkstraat 17 (later vernummerd naar 45-47). Het perceel zelf is overigens niet op de afbeelding te zien.

Achter het grote bord was aan het einde van 1922 Magazijn “DE BIRKT” gevestigd. De panden – in die tijd met de huisnummers 19, 21 en 23 – waren eigendom van G. Middelmann, café- en pensionhouder in het pand Birkstraat 17 “Du Passage”.

¹ Foto's Gemeente-archief Soest

De naamsbekendheid van het café gebruikt de nieuwe huurder Willem Jacob Groot om te wijzen op de locatie van zijn magazijn.

Van de situatie die er in het begin van de vorige eeuw sprake was, is niets meer terug te vinden.

En terzijde: de prentbriefkaart is gedrukt in 1922 en verstuurd in 1926. De situatie was toen al anders, want het witgeschilderde pand aan de linkerzijde was enkele jaren daarvoor door brand verwoest.!

De nieuwe huurder

Koopman Willem Jacob Groot en zijn echtgenote openen op zaterdag, 21 oktober 1922 De Boek- en Kunsthandel met Leesbibliotheek en Drogisterijartikelen in het

pand Birkstraat 21. Hij huurt het van zijn buurman en het gezin gaat er wonen.

In de Soester van 17 oktober 1922 wordt de opening aangekondigd, getuige de advertentie. (*"Leesgeld boek 5 cent per deel per week en Gelezen Romans te koop gevraagd."*)

Hand. of bij K. v. Duijn, voorman, Amersfoortsestraatweg 10 te Soest.

Heden Zaterdag opening van
Magazijn „DE BIRKT”
 BIRKSTRAAT 21 - SOEST - NAAST CAFÉ „DU PASSAGE”
Boek- en Kunsthandel
 LEESBIBLIOTHEEK leesgeld 5 cent per deel per week.
 Gelezen Romans te koop gevraagd.
 Drogisterij artikelen met de Kon. Pharm. fabriek Brocades en Stheeman.
 Beleeft aanbevelend, **W. J. GROOT.**

Minder dan drie maanden later is het assortiment in het magazijn meer dan uitgebreid. In een advertentie van 6 januari 1923 staat: *"Een Atractie voor Soest is onze uitgebreide Leesbibliotheek, welke wij deze week wederom uitbreidde met 100 n i e u w e boeken, zoodat wij thans c.a. 1000 boeken hebben, toch staan wij niet stil en houden rekening met de vraag van 't publiek. Gelezen romans te koop gevraagd, leesgeld 5 cent per deel per week."*

Maar dat is nog niet alles: Ook Drogisterijartikelen, koek, beschuit, tabak, sigaren, sigaretten, parfums, zeepen, ansichtkaarten enz. enz.

Op 24 februari 1923 adverteert Magazijn De Birt met de volgende artikelen: *"Levertraan, Scotts Emulsion, Sloans Liniment, Kruiden en Pillen van Maria Wortelboer², Bloedwijn, Purol en Purolzeep, Aspirine "Bayer", Bijloos Jachtwater³, Cambrie Windels, Prima Limonade-Essence's, Scheerzeep, Toiletzeep enz. enz."*

Naast de uitgebreide leesbibliotheek en boekhandel adverteert men ook met *"kastranden met en zonder rand"*?

2 Maria Jacoba Wortelboer. Zij was vermaard tot ver over de grens om haar geneeskrachtige kruiden

3 Jachtwater is een soort Hoofd-eau-de-cologne

Op de foto hiernaast, die moet zijn genomen in 1922/1923, staat het gezin Groot-Knegt met hun beide kinderen Tiny en Betty

Op 4 december 1923 wordt het pand volledig in de as gelegd. Waarschijnlijk is het gebruik van een petroleum-toestel in de drogisterij daaraan debet geweest.

Gelukkig waren er geen slachtoffers, maar de schade was groot. “*De verzekering dekt de schade, doch het huis was laag verzekerd*” kopte de Soester Bode van 8 december 1922.

In de loop van 1924 wordt op de opengevallen plaats een dubbel woon- en winkelpand gebouwd (thans huisnummers 49 en 51). In nummer 49 is nu Het Vleescentrum gevestigd.

Het gezin Groot – Knegt

Willem Jacob Groot, geboren te Alkmaar omstreeks 1892, koopman, wonende te Soest, Birkstraat 21 en later in Utrecht, zoon van Johannes Cornelis Groot, hoofdbesteller der PTT en Maria Christina Broekhuijsen.

Hij is getrouwd te Schoorl op 11 juli 1918 op 26-jarige leeftijd met

Gijsberta Cornelia Knegt, (28 jaar) geboren te Hilversum omstreeks 1890, zonder beroep, dochter van Bartholomeus Knegt en Helena Westerveld.

Uit dit huwelijk:

1. **Tiny**, geboren in Alkmaar omstreeks 1919
2. **Betty**, geboren in Soest omstreeks 1920 en
3. **Lis**, geboren in Utrecht in februari 1925.

Het gezin zal na de grote brand wellicht zijn heil in Utrecht hebben gezocht. Het was een korte periode in Soest, die getuige de geboorte van hun tweede kind in Soest, waarschijnlijk in of rond 1920 is begonnen.

De leden van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg werken in een aantal werkgroepen om onderzoek te doen en gegevens vast te leggen.

Voor nadere informatie kunt U met de contactpersonen overleggen, te weten:

Werkgroep:

Archeologie	: vacature		
Genealogie	: Wim Routers,	routers@xmsnet.nl	035-6010169
Mondelinge geschiedenis	: Wim de Kam,	wpdekam@ziggo.nl	035-5880048
Contact Gemeentelijke Monumentencommissie	: Frans Stokhof de Jong,	stokhofdejong@planet.nl	035-6090833
Contact Museum Oud Soest	: Cees Vos	ceesjvos@casema.nl	035-6021008

De contributie per jaar : € 20,00 voor leden in Nederland
 € 25,00 voor leden in het buitenland
 € 35,00 voor het bedrijfsleven

Betaling contributie
 op rekeningnummer 3599.02.235

Betaling bijzondere evenementen
 op rekeningnummer 3159.91.720

Losse nummers : Verkrijgbaar bij de secretaris
 Leden € 2,50
 Niet leden € 5,00

Redactiecommissie : J.E.J. Hilhorst, W.P. de Kam, W.C.J.M. Peters
 Redactie-adres : J.E.J. Hilhorst, Plasweg 57a, 3768 AL Soest 035-6018639
 joh.hilhorst@casema.nl

Homepage : www.hvsoest.nl

Layout : W. Routers en P. van Elteren
 Omslag : W. Routers

Grafische verzorging : Drukkerij ESED B.V. Soest

